

Thematische focus

Inclusie van gemarginaliseerde groepen in participatieprocessen

1. Definities	1
1.1. Inclusie en burgerparticipatie	1
1.2. Wie ontbreekt in de participatieprocessen?	2
1.3. Het verschil tussen inclusie en representativiteit	2
2. Toepassing	3
2.1. Aanpassen en openstellen van de mobilisatie- en wervingsmethoden	3
2.2. Voorzien van een aangepast praktisch en symbolisch kader voor de uitwisselingen	6
3. Om verder te gaan	8

1. Definities

Inclusie betekent dat **alle leden van een politieke collectiviteit kunnen deelnemen aan het debat en invloed kunnen uitoefenen** op de beslissingen die hen aangaan. Het ideaal van inclusie bereikt politieke gelijkheid in sociale diversiteit. Het is een voorwaarde voor **democratische legitimiteit** en een fundament van het algemeen belang.

1.1. Inclusie en burgerparticipatie

Over het algemeen zijn sommige economische en sociale groepen oververtegenwoordigd in onze politieke instellingen, terwijl andere minder gewicht in de schaal leggen of helemaal niet vertegenwoordigd zijn. Er moeten tal van obstakels (sociaal, economisch, taalkundig, cultureel, fysiek enz.) worden overwonnen om ervoor te zorgen dat iedereen dezelfde kansen krijgt om actief te participeren.

Deze tekst neemt de participatie aan deliberatieve mini-publics als referentiepunt. Mini-publics hebben als doel om een geïnformeerde collectieve mening te produceren door individuen met verschillende achtergronden samen te brengen. Inclusie, zowel bij de werving als bij de facilitatie, is een voorwaarde voor het succes van het overleg.

Wanneer participatie open en vrijwillig is, trekken participatie- en overlegprocessen vaak voornamelijk gelijkaardige profielen aan: hoger opgeleide mensen met tijd, professionele en persoonlijke stabiliteit en gunstige socio-economische omstandigheden. De homogeniteit van de profielen benadrukt een gebrek aan diversiteit in de burgerbetrokkenheid en een gebrek aan inclusie in de burgerparticipatie.

1.2. Wie ontbreekt in de participatieprocessen?

Bepaalde categorieën mensen worden geconfronteerd met grotere obstakels om deel te nemen en volledig bij te dragen aan een participatieproces. Afhankelijk van de context kan het gaan om gediscrimineerde of kansarme mensen. Verschillende, reële of toegewezen, factoren kunnen mensen weghouden van het democratische proces en in het bijzonder van de burgerparticipatie.

Het kan gaan om geografische of nationale afkomst, huidskleur, socio-economische status, armoede, dakloosheid, genderidentiteit, leeftijd, handicap, seksuele geaardheid, religie, gezinssituatie, fysieke kenmerken enz.

Deze factoren kunnen samen of afzonderlijk worden bekeken. Samen kunnen ze worden gecumuleerd of gekruist om een specifieke situatie te vormen, die anders is dan de som van twee afzonderlijk bekeken factoren. De belangrijkste obstakels voor een effectieve participatie blijken: materiële armoede, economische uitbuiting en het gevoel dat iemands mening niet telt of niet legitiem is.

1.3. Het verschil tussen inclusie en representativiteit

Inclusie en representativiteit zijn twee cruciale concepten die vaak met elkaar verbonden zijn, maar die verschillende betekenissen en implicaties hebben.

Representativiteit is een statistisch concept dat **het verschil tussen een populatie en een steekproef meet**. Het doel van representativiteit is te zien **in hoeverre de deelnemers aan een proces de hele bevolking vertegenwoordigen, op basis van vooraf gedefinieerde categorieën**. In het geval van burgeroverleg is representativiteit een belangrijk criterium, maar het betekent niet noodzakelijk inclusie.

Representatie (vertegenwoordiging), in de zin van delegatie van bevoegdheid na een verkiezing, impliceert niet noodzakelijk representativiteit.

De nadruk op **inclusie** is bedoeld om ervoor te zorgen dat de uitwisselingen de diversiteit van de bevolking weerspiegelen en rekening houden met stemmen die gewoonlijk gemarginaliseerd of ondervertegenwoordigd zijn. Inclusie gaat verder door er niet alleen voor te zorgen dat de deelnemers divers zijn, maar ook dat **er tijdens de uitwisselingen rekening wordt gehouden met de standpunten van degenen die het het moeilijkst hebben om ze te uiten**. Inclusie roept zo de vraag op van de asymmetrie in de relatie afhankelijk van de posities van de deelnemers.

Zo kunnen we een representatieve steekproef samenstellen, zonder een stem te geven aan individuen met een klein statistisch gewicht of een marginale politieke status (zoals landbouwers-exploitanten, daklozen, migranten of ballingen).

Ondanks de inspanningen op het gebied van werving en facilitering blijven gemarginaliseerde mensen en mensen die in precare omstandigheden leven vaak machteloos en afwezig in de publieke participatiemechanismen. Allerlei beperkingen die verband houden met symbolische factoren zoals levensomstandigheden maken hun participatie aan dit soort activiteiten onwaarschijnlijk, zo niet onmogelijk. Hier moeten we een pragmatische blik werpen op **de middelen om afwezige standpunten te vertegenwoordigen en nadenken over het diversifiëren van de manieren waarop gegevens worden verzameld**, bijvoorbeeld door inspiratie te putten uit sociale onderzoeksbenaderingen, die ontleend zijn aan gemeenschapsontwikkelingsmethoden, actieonderzoek en etnografische benaderingen.

Praktische info

Naast het volgen van een statistische maatstaf om de representativiteit te meten, kan het aannemen van een inclusieve houding ook een kans zijn om **samen de definitie van een situatie te produceren**, zoals de [onderzoekers van Metrolab in Brussel suggereren](#):

"Omdat deze doelgroepen zelf reflexief en expressief zijn over hun situatie, moeten we ook rekening houden met hun eigen idee van wat inclusie is of zou moeten zijn."

2. Toepassing

2.1. Aanpassen en openstellen van de mobilisatie- en wervingsmethoden

Idealiter zou een groep deelnemers divers genoeg moeten zijn om een afspiegeling te vormen van de bevolking waarop een beslissing betrekking heeft, bijvoorbeeld wat betreft geslacht, leeftijd, economische status, etniciteit, geografische spreiding en specifieke levensomstandigheden zoals eenoudergezinnen.

Tools in het Brussels Gewest

Om te zorgen voor representativiteit en diversiteit in het Brussels Gewest, levert de [Wijkmonitoring van het BISA](#) gelokaliseerde statistieken die het mogelijk maken om de socio-economische dynamiek van een of meer wijken in te schatten en een numeriek overzicht van hun bevolking te geven. Het is een nuttig instrument om de samenstelling van een groep te sturen en **relevante socio-demografische criteria te identificeren**. Het is echter belangrijk om in gedachten te houden dat de statistische representatie van een gebied is gebaseerd op administratieve categorieën die een deel van de kwetsbare doelgroepen onzichtbaar kunnen maken.

2.1.1. Het organiseren van een loting

Een manier om ervoor te zorgen dat de deelnemers representatiever zijn, is om verder te gaan dan een open oproep tot participatie. Uitsluitend of als aanvulling op andere methoden kan loting gemengde en diverse groepen mensen, inclusief gemarginaliseerde stemmen, samenbrengen.

Het organiseren van een loting zorgt ervoor dat iedereen in een bepaalde bevolking een gelijke kans heeft om uitgenodigd te worden. Een loting alleen garandeert echter geen gelijke kansen op toegang en er kunnen stimulerende aanpassingen of andere methoden worden voorgesteld. Bijvoorbeeld **hybride wervingsmethoden**: een loting en een uitnodiging via specifieke structuren of verenigingen, om erin te slagen een diverse groep samen te stellen.

2.1.2. Zorgen voor een overbemonstering van bepaalde categorieën van de bevolking

Zelfs **met een loting** zijn de acceptatiepercentages altijd lager in bepaalde sociale categorieën. Om meer geluk te hebben, kan het verhogen van hun **quota's** positieve resultaten opleveren **om lagere responspercentages te compenseren**. Het doel is de kans te maximaliseren dat mensen met bepaalde kenmerken of ervaring met bepaalde situaties aanwezig zullen zijn in de samengestelde groep.

Meer in het algemeen is de logica **het intensiveren van de mobilisatie-inspanningen waar dit het meest nodig is**: meer aanbellen in bepaalde wijken, meer telefoontjes plegen op een bepaald tijdstip van de dag, meer tussenpersonen en lokale steunpunten betrekken op plaatsen waar het aandeel van individuen die spontaan participeren het laagst is.

- **Uitbreiden van de ontmoetingsruimte door huis-aan-huiswerving en straatwerving**

Aankloppen op deuren of mensen ontmoeten op straat of op openbare plaatsen kan effectiever zijn dan brieven sturen om mensen te betrekken. Het doel van directe werving is informatie te communiceren, contactgegevens te verzamelen en de persoon uit te nodigen. Zodra de persoon heeft ingestemd, kan het directe contact helpen om vertrouwen in het proces op te bouwen. Bij mondelinge communicatie kan ook andere informatie worden verstrekt om mensen te helpen betrokken te raken.

Na het versturen van een brief kan een huis-aan-huisbezoek worden georganiseerd om **het contact op gang te brengen**. De Duitse organisatie 'Es Geht Los' organiseert bijvoorbeeld burgervergaderingen op kieskringniveau. Ze bespreken thema's die relevant zijn voor het federale beleid en geven advies aan de volksvertegenwoordigers van hun kieskring. Om de participatie van 100 mensen te verzekeren, organiseert de organisatie eerst een loting en nodigt per brief ongeveer 120 mensen uit. **Degenen die niet reageren worden persoonlijk uitgenodigd voor een gesprek met een lid** van Es Geht Los, dat hen een bezoek brengt en vraagt wat ze nodig zouden hebben om effectief te kunnen participeren. Door op deze manier te werk te gaan, zegt de organisatie een op twee mensen te overhalen om deel te nemen aan de vergadering, door **beter te begrijpen waarom mensen in eerste instantie niet reageren en wat hun behoeften zijn om in goede omstandigheden te kunnen participeren**.

Voor deze bewustmakingsinspanningen kunnen veel middelen nodig zijn en ze vereisen een zorgvuldige planning en een opleiding voor de mensen die verantwoordelijk zijn voor de werving. Het is nuttig om deze mensen een gids en een lijst met vragen en antwoorden te geven om gemakkelijker contact te leggen, het veldwerk te plannen en te anticiperen op mogelijke interacties.

- **Samenwerken met organisaties op het terrein**

In ieder geval is het belangrijk zich bewust te zijn van de mogelijke moeilijkheden die de leden van deze bevolkingsgroepen kunnen ondervinden alvorens te starten met de werving. Het is daarom nuttig om **samen te werken met vrijwilligersorganisaties en professionele organisaties op het terrein** (maatschappelijk werkers, gespecialiseerde opvoeders, onderzoekers) om de meest effectieve manieren, plaatsen en tijdstippen te bepalen om deze gemeenschappen te bereiken.

In het kader van hun activiteiten kunnen lokale structuren of verenigingen relaties onderhouden met mensen die te maken hebben met ongelijkheid. Deze organisaties en partners kunnen **waardevolle informatie en perspectieven verschaffen over de behoeften en de bezorgdheden** van de mensen die ondervertegenwoordigd zijn in de burgerparticipatieruimtes. Hun netwerken kunnen onschatbare ondersteuning bieden om situaties te begrijpen. Het kan ook nuttig zijn om interesse te tonen in onderzoeks- of interventieprojecten, die onderzoekers, kunstenaars, werknemers en bepaalde categorieën van de bevolking in een context samenbrengen. Dergelijk werk kan helpen om de **levensomstandigheden, de behoeften en de interesses van deze groepen mensen te begrijpen**.

Organisaties of groepen die werken met daklozen, mensen die analfabeet zijn of de meerderheidstaal niet spreken, mensen met een handicap of mensen met psychische problemen kunnen ook hun participatie vergemakkelijken. Meer in het algemeen kunnen deze organisaties **advies geven om mensen op de juiste manier te bereiken, te informeren en te mobiliseren**.

2.1.3. Financiële middelen en ondersteuning bieden

Socio-economische omstandigheden bepalen ook het vermogen om te participeren. Ervoor zorgen dat middelen en ondersteuning beschikbaar zijn voor iedereen die ze nodig heeft, bevordert de inclusie en de gelijkheid onder de deelnemers. De aangeboden mogelijkheden moeten expliciet worden vermeld in de uitnodigingsbrief.

- **Vergoedingen en terugbetalingen**

Om een inclusieve werving mogelijk te maken, moeten de overlegprocessen voorzien in **vergoedingen en terugbetalingen** (vervoer, accommodatie, andere kosten enz.).

Het organiserende team moet ervoor zorgen dat dit niet botst met eventuele sociale uitkeringen die de persoon ontvangt.

- **Niet-financiële ondersteuning**

Niet-financiële ondersteuning is ook belangrijk en is effectief gebleken om het responspercentage te verhogen en de participatie in de loop van de tijd in stand te houden. Het kan bijvoorbeeld gaan om **het ter beschikking stellen of het verlenen van**

diensten voor kinderopvang of opvang van zorgbehoevende personen. **Vertalen** in verschillende talen, tolken in gebarentaal of **introductiesessies** organiseren kan helpen om de drempels te verlagen en de toegang tot het proces te vergemakkelijken. Sommige processen bieden de deelnemers ook een **opleiding om in het openbaar te spreken**. Het is ook **verplicht om redelijke aanpassingen te doen om de toegankelijkheid van de locaties te garanderen** voor mensen met een handicap.

2.1.4. Opvolging na de werving

Blijven communiceren en de deelnemers opvolgen **tussen het eerste contact** voor de werving **en de start van het participatieproces** is belangrijk om ervoor te zorgen dat ze bereid zijn om te participeren en om hun aanwezigheid te garanderen.

Het gaat erom hen op de hoogte te houden en te **reageren op eventuele bezorgdheden** of vragen. Dit systeem van ondersteuning en permanentie zou idealiter tot na de wervingsperiode moeten worden uitgebreid om ook de betrokkenheid in stand te houden.

2.2. Voorzien van een aangepast praktisch en symbolisch kader voor de uitwisselingen

De inclusie van mensen die ver van de participatieprocessen af staan, en nog meer van mensen uit gemarginaliseerde groepen, betekent niet alleen erin slagen om hen te betrekken dankzij een begripvoller en opener mobilisatieproces.

Het is ook belangrijk om een kader voor te bereiden waarin hun bijdragen met gelijke aandacht kunnen worden opgenomen. Er moet dus nagedacht worden over de inclusie bij de facilitatie, het opstellen en het rapporteren van de voorstellen. Verschillende factoren helpen om het kader voor **het overleg inclusiever te maken**.

2.2.1. Ruimte en tijd

Allereerst komt het erop aan **een geschikte ruimte** te kiezen. Formele officiële ruimtes, zoals parlementaire kamers of raadzaal, kunnen een impact hebben op het gevoel van legitimiteit, hiërarchie en respect. Meer ongedwongen ruimtes kunnen bijdragen aan het comfort van de deelnemers en de horizontaliteit van de uitwisselingen. Een tafel of een cirkel zijn betere configuraties voor dialoog dan andere opstellingen, zoals amfitheaters.

Naast **het symbolische aspect** moet er ook rekening worden gehouden met de praktische toegankelijkheid. De ruimtes moeten toegankelijk zijn voor mensen met een handicap, inclusief slechthorenden en slechtzienden.

Er moet ook rekening worden gehouden met de **timing** van de uitwisselingen. Het is vaak zo dat een bepaald uurrooster meer geschikt is voor een specifieke categorie van de bevolking, en dus is het belangrijk om ervoor te zorgen dat we niemand verhinderen om te participeren omdat het uurrooster niet past.

2.2.2. Uitwisselingen tussen gelijken en niet-gemengdheid

In het kader van deze logica om ruimte en tijd aan te passen, kan het mogelijk zijn om groepen van gelijken samen te stellen, om een meer open uitwisseling mogelijk te maken. Dit wordt ook wel een ruimte voor gelijken of een niet-gemengde ruimte genoemd. Deze mogelijkheid kan mensen die zich minder legitiem voelen helpen **om zich te uiten op basis van hun gemeenschappelijke ervaringen en hun gedeelde interesses**.

Deze aanpassing van een locatie om de uitwisseling te vergemakkelijken op basis van een gemeenschappelijke ervaring kan worden beschouwd als een doel op zich of, idealiter, als een voorbereidende fase of een fase tussen bijeenkomsten die openstaan voor alle soorten doelgroepen.

2.2.3. Informatie en kader: toegankelijk, eenvoudig en toe-eigenbaar

Het is belangrijk dat alle deelnemers de gepresenteerde informatie begrijpen:

1. Bied **tolk- en vertaaldiensten** aan in de talen die in het proces worden gebruikt.
2. Bied indien mogelijk **alle documenten in meerdere talen** aan, inclusief de presentaties van experts.
3. Geef informatie in **eenvoudige en toegankelijke taal**. Communicatie die zonder jargon of onnodige technische uitdrukkingen is opgesteld, helpt ervoor te zorgen dat iedereen de gepresenteerde informatie begrijpt.
4. Zorg er indien mogelijk voor dat je de presentaties van tevoren krijgt, zodat je tijd hebt om ze te vereenvoudigen.

Praktische info

equal.brussels biedt [een gids voor inclusieve communicatie](#).

Gebruik **technologie**, zoals videoconferenties of onlinetools, om de toegang tot de informatie te vergemakkelijken. Je moet je ook bewust zijn van ongelijke technische competenties die extra ondersteuning kunnen vereisen (ondersteuning bij lezen, schrijven, gebruik van digitale tools).

Duidelijke regels opstellen aan het begin van het proces helpt om een respectvolle omgeving te creëren. Deze regels moeten richtlijnen bevatten voor respectvolle communicatie, zoals actief luisteren, een basis voor overeenstemming zoeken en ervoor zorgen dat alle stemmen worden gehoord.

2.2.4. Facilitering: respectvol, duidelijk en aandachtig

Gespreksleiders en facilitators spelen een cruciale rol bij inclusie **door de discussie te sturen, vorm te geven en te ondersteunen** op een manier die een gelijke participatie door iedereen in de groep bevordert. De rol van de gespreksleiders is cruciaal om het gebrek aan kennis van een specifieke taal te compenseren en om te voorkomen dat bepaalde groepen worden uitgesloten van de uitwisselingen. De gespreksleiders moeten **het kader garanderen en zich bewust zijn van de vooroordelen** die kunnen leiden tot een andere beoordeling van de geloofwaardigheid van de argumenten.

De rol van **gespreksleider of facilitator** impliceert duidelijke instructies en respect voor de tijd. Maar deze rol vereist ook aandacht voor de interacties en de standpunten. Een goede gespreksleider zijn betekent niet alleen ervoor zorgen dat iedereen op een evenwichtige manier aan het woord komt. **Een discussie actief leiden** betekent mondeling opvolgen, vragen stellen voor een beter begrip, herformuleringen voorstellen, samenvatten wat er is gezegd en vragen of de mensen het ermee eens of oneens zijn. Deze betrokkenheid bij de discussie gaat gepaard met het maken van aantekeningen, wat helpt om het tempo van de discussie te bepalen en **de te onthouden elementen samen te vatten**.

Gespreksleiders moeten observeren of bepaalde leden minder actief zijn of vaak zwijgen en daarnaar handelen:

1. Moedig **actief luisteren aan**: moedig iedereen aan om naar de anderen te luisteren en de verschillende standpunten te waarderen om een respectvollere omgeving te creëren.
2. Gebruik **inclusieve en respectvolle taal voor** alle individuen, ongeacht hun afkomst of hun identiteit.
3. **Vermijd jargon**, technische termen of specifieke culturele verwijzingen die voor sommige mensen ontoegankelijk kunnen zijn.
4. Houd rekening met **verschillende manieren van begrijpen en leren**, zodat mensen met verschillende achtergronden, vaardigheden en voorkeuren de gedeelde informatie beter kunnen verwerken en ze zich beter eigen kunnen maken.

Verschillende communicatiemethoden, zoals argumenten, visuele hulpmiddelen of verhalen, helpen ervoor te zorgen dat het proces toegankelijk en inclusief is.

Praktische info

In 2024 publiceerde het Institut de la Concertation et de la Participation Citoyenne een '[Guide de la participation citoyenne en faveur de l'égalité het genre](#)' (gids voor burgerparticipatie ten gunste van gendergelijkheid), waarin leiden en faciliteren worden gekoppeld aan de uitdagingen van genderongelijkheid.

3. Om verder te gaan

- Federation for Innovation in Democracy (FIDE), Including the Underrepresented, Policy Research 02.
- M. Berger, J. Charles, [Persona non grata. Au seuil de la participation](#), *Participations*, 2014/2 (N° 9), p. 5-36. DOI : 10.3917/parti.009.0005. URL :
- M. Berger, L. Carlier, [La contribution des enquêtes socio-spatiales aux enjeux d'inclusion](#), in *Design social et enquête collective, Metrolab Logbook*, p.93-101.

